

מהות הביעור. רש"י כתב: מפקירם במקום מרמס חיה ובהמה. [יש מפרשים בדעת רש"י דהיינו איבוד (עפ"י ר"י קורקוס, מובא בכסף משנה; מנחת חינוך שכט, ז). ואילו הרמב"ן (ויקרא כה, ז), כתב שאולי סובר שצריך להפקירם לאדם ולבהמה משום שנאמר ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה. ולזה תואם לשון רש"י שלפנינו, 'במקום דריסת חיה ובהמה' [ולא 'למרמס' כמש"כ התוס' בשם רש"י]. עפ"י אמת ליעקב]. והתוס' כתבו שמותרים הפירות לעניים לאכילה – כרבי יהודה [אך לא לעשירים בעלי השדות – מפני החשד. עפ"י רמב"ן שם]. ולרבי יוסי מותרים אף לעשירים. ובתוספתא פשו: מחלקם לשכניו קרוביו ומיודעיו ומוציא מפתח ביתו ומפקירם לכל, ואחר כך יכול להכניסם לתוך ביתו ולאכלם עד שיכלו. ואולם הרמב"ם (שמיטה ג, ז), פסק שלאחר הביעור אסורים הפירות באכילה. ומפרש 'ביעור' – מן העולם, ולא ביעור מרשותו. [וגרס כן בדברי רבי יוסי, 'אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים'. עפ"י כסף משנה]. והראב"ד כתב – וכן פירש המקראות – ששני ביעורים הם; בתחילה כשכלו הפירות מאותה העיר ומתחומיה, מוציאים לאוצר שליד בית דין ומתחלקים שם לכל אחד שלש סעודות, ואם אין אוצר או בית דין – מפקירם לכל. ולאחר שכלו מכל אותה הארץ, חייבים לאבדם מן העולם. להלכה הוכרע על ידי מרבית הפוסקים לנהוג הפקרה, כדעת רש"י רמב"ן תוס' ר"ש רא"ש (עפ"י פאת השלחן כז; מהר"ל דסקין; משפט כהן פג; חזון איש כא). הגיע זמן הביעור ולא ביער כמצוה – נאסרים הפירות לכל, אף לדעת הראשונים שמצות הביעור מתקיימת בהפקרה לבד (עפ"י חזון איש סדר השביעית ה; קובץ אגרות חזו"א ח"א רה וח"ב קסב – עפ"י התוס' ועוד. וכן הורה הגרי"ש אלישיב שליט"א). ויש מתירים לבער אם לא ביער במועד הביעור בגלל שגגה או אונס (עפ"י ספר חרדים; שערי צדק [לבעל החיי-אדם] יט, ה; מנחת שלמה נא, יז ובתשובה שנדפסה בקובץ 'המעין').

דף נג

'אוכלין בענבים עד הפסח, בזיתים עד העצרת, בגרוגרות עד החנוכה, בתמרים עד הפורים.' יש לשאול: כיצד אפשר לקבוע תאריך מדויק לביעור הלא הכליון לחיה מן השדה אינו חל ברגע אחד ובזמן מדויק, והרי אם הפקיר בשעה שעדיין לא כלו, ולאחר חזר וזכה בפירות – לא עשה כלום. ואם כבר כלו קודם שביער – הרי לא ביער במועד, ושוב נאסרים הפירות. ונראה שהזמנים הנקובים כאן, ענינם שמאז ואילך יש להתחיל לחשוש שמא כלו בשדה, ולכן אסור להחזיק את התמרים מפורים וכדו' כאדם המחזיק בשלו אלא צריך לבערם ולהשאירם הפקר עד שידע בבירור שכלו מן השדה. והוא הדין לכל הפירות; כאשר אינו יודע בדיוק מתי כלים מן השדה, אין מועיל מה שיפקיר בכל יום מספק ויזכה בהם בו ביום עד שיצא הספק מלבו, אלא צריך להשאירם הפקר ולא לזכות בהם עד לאחר שידע שכבר כלו מן השדה (עפ"י מנחת שלמה נא, יח). ויכול להכניס הפירות לביתו מיד לאחר שמפקירם ובלבד שלא יזכה בהם להיותם שלו, וכשמפקיר בפני שלשה אומר להם שהפירות יישארו הפקר גם אם אכניס הפירות לביתי. ולאחר שכלה זמן הביעור בודאות, יכול לזכות בהם (עפ"י הגרשו"א, הובא ב'הליכות שדה' גליון 90, עמ' 9). מדברי חזון איש (סדר השביעית ה) משמע שזמן הביעור נקבע בימים ולא בשעות ורגעים [והטעם נראה לפי שאי אפשר לעמוד על זמן מדויק כזה, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת], ולדבריו משמע שיכול להפקיר ולזכות כל יום ויום עד שיצא הספק מלבו.

‘ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה, עגלים וסייחין שלמין ושבורין. רבי יהודה מתיר בשבורה. בן בתירא מתיר בסוס’. למסקנת הסוגיא במסכת עבודה זרה (טו), הטעם שאסרו חכמים מכירת בהמה גסה לנכרי הוא גזרה משום שאלה ושכירות, ונמצאת בהמתו של ישראל אינה שובתת בשבת. וכן משום ‘נסיוני’ – שמא ימכור סמוך לשבת וינסנה המוכר הישראלי, שהיא רגילה לקולו, כדי להראות כיצד היא הולכת טעונה, ונמצא מחמר אחר בהמתו בשבת.

ובשבורה, מפני שאינה בת מלאכה התיר רבי יהודה. וכן סוס שנועד לרכיבה ואין עושים בו מלאכה – התיר בן בתירא (וע’ בפירוט בסוגיא בע”ז טו–טז ובשבת צד וריש בכורות).

כתבו התוס’ (בע”ז טו.) ושאר פוסקים שעכשיו נוהגים התר בדבר, למכור להם בהמה. וצדדו כמה טעמים. ואולם כתב רבנו ברוך, שאין להתיר אלא מכירה של סוס פרטי וכדומה, אך אין להתעסק בהם במסחר, לקנות על מנת למכור להם.

אחד הטעמים שכתבו הפוסקים לכך שנהגו התר – לפי שאיננו דרים יחד ואי אפשר לנו להתפרנס זה מזה. ולכאורה לפי טעם זה היה מקום לחוש במקום שדרים יחד ואין נזק במניעת מכירה להם, כגון בזמננו ובמקומנו. ואולם מובא גם טעם נוסף בפוסקים, שאין לנו חשש ‘נסיוני’, לפי שאין אנו בקיאים בדבר.

ושאלתי להגר”ח קניבסקי שליט”א, אם יש מקום לחוש להחמיר בדבר. וכתב: **אחרי שהפוסקים התירו לא חילוק, ומ”מ כתב הש”ך שבעל נפש ימעט.**

ומצינו כיצא בזה; במה שכתבו הראשונים (במו”ק כא.) שעתה לא נהגו בכפיית המטה באבל, ונתנו טעמים בדבר. והטעמים שנתנו אינם שייכים במקומנו, ואעפ”כ רוב העולם אין נוהגים כן. וכן יש דוגמא מנר חנוכה שאעפ”י שאין עתה סכנה להדליק בחוץ, רבים ממשיכים להדליק בפנים. וכיו”ב כתב בהר צבי (ב”ק עט) אודות גידול בהמה דקה בא”י, שהואיל ובזמן שלא היו שדות לישראל נתבטל האיסור, צריך מנין חדש לאסור. והוכיח יסוד זה מהירושלמי (סנהדרין ג,ה) [וכן מובאת סברא זו בשיעורי הגריש”א שליט”א (ב”ק שם) בשם החזו”א]. ואילו בשו”ת יביע אומר (ח”ג חו”מ ז) דחה הראיה מהירושלמי.

והטעם לאסור בבהמה דקה, במקום שנהגו – יש מפרשים משום חשש רביעה; או מפני שהוא מפקיע בכך נתינת מתנות כהונה (ע’ ע”ז יד–טו ובר”ן וריטב”א שם; מהר”ם חלאוה, מהירושלמי). ואולם רש”י מפרש שמא יבוא למכור גסה. והש”ך (ביו”ד קנא סק”ט) תמה הלא בבהמה גסה אינו אלא גזרה משום שאלה ונסיוני, ואם כן מה טעם יש לאסור בדקה והלא היא גזרה לגזרה.

ובשו”ת פרי יצחק (ח”א כד) כתב, כיון שאין זה אלא מנהג חומרא ולא איסור, מה בכך שהחמירו על עצמם בכעין גזרה לגזרה.

יש להסתפק בדעת הש”ך שהקשה, האם משום שסובר שבכגון זה אין סברה שייחשב ל’מנהג’ [כדוגמת מה שהביאו התוס’ מהירושלמי שמנהג מניעת מלאכה במוצאי שבת לאחר השלמת התפילה – אינו ‘מנהג’ ועל דרך זו יש לפרש פרש”י לעיל ג: שאף במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה קודם חצות, אין איסור קודם האור או הנץ החמה, היינו אפילו אם נהגו כן אינו מנהג, ול”ק קושית התוס’]. או שמא כיון שמ”מ יש כאן הרחקה וסייג, מנהגם מנהג, אלא שהניח שחילוקי המנהגים בנידון זה יסודם במחלוקת בעיקר תקנת חז”ל האם אסרו גם בדקה, ולא משום שנהגו הרחקה בעלמא. אך צ”ע מה מקור היה לו להנחה זו. וע”ע בענין מכירת בהמה דקה לעכו”ם, ביוסף דעת ע”ז טו.

‘אסור לו לאדם שיאמר בשר זה לפסח הוא, מפני שנראה כמקדיש בהמתו ואוכל קדשים בחוץ’. וגם כשאוכל בירושלים אסור, שנראה כשוחט קדשים בחוץ [אפשר שפשט ‘אוכל קדשים–בחוץ’ – אוכל קדשים שנשחטו בחוץ].

‘דוקא בשר אבל חיטי לא, דמינטר לפסחא קאמר’. לאו דוקא חטים אלא כל דבר שאינו ראוי לקרבן פסח מותר (עפ”י תפארת שמואל על הרא”ש).

דעת הרא"ש והטור שאפילו בשר בהמה שאינה ראויה לפסח כגון עגל, שפיר דמי. ויש מתירים לפי זה אפילו בעז וכבש גדולים (עפ"י פרישה). ויש אוסרים בכל בהמה אטו כבש וגדי – ולכך נקט רב פפא 'חטים' (עפ"י פמ"ג תסט מ"ז ב דעת הרוקח). ויש מתירים בעופות ודגים. ונקטו 'חטים' לומר שאעפ"י שהן ראויות להיקרב על גבי מזבח למנחות מותר, וכל שכן בשאר דברים שאינם ראויים למזבח (ב"ח).

אפשר עוד שלכך נקט רב פפא חטים, כי היה עולה על הדעת שבאמירתו 'לפסח' עלול להשתמע שמכין חטים לצורך אכילת הפסח ככתוב ואכלו אותו צלי אש ומצות, ונראה מתוך דבריו שאוכל קדשים בחוץ. אבל שאר מינים ודאי אין משמעות 'לפסח' אלא חג הפסח.

ויש חולקים וסוברים שבדוקא נקטו מין תבואה הראוי למצה, שכן דרך בני אדם לומר חטים אלו לצורך מצה כדי להפליג בשמירתם, ואין חוששים שהשומע יהא סבור שכוונתו למכרם ולקנות בדמיהם קרבן פסח, אבל בשאר דברים [ואפילו כלים] אסור (עפ"י מאירי; רבנו דוד; א"ר סק"ג. וכתב המאירי שבונים אלו נראה שיותר בכל דבר [מלבד במקולס שאף בסתם אסור], כי כן הדרך לומר זאת גם על שאר דברים).

(ע"ב) 'שאלמלא תודוס אתה גורנו עליך נדוי... רבי יוסי בר אבין אמר: מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה'. יש לשמוע מכאן שיש רשות להמנע מלנדות את החייב נידוי, בגלל חשש מניעת ריוח של תלמידי חכמים, כל שכן משום גרם היזק ממונם.

וכן מותר להמנע במקום חשש סכנה למנדים – שהרי רצו לומר שבעל אגרופים הוא ולכך לא נידוהו (עפ"י חות יאיר קמא. וע"ע חתם סופר כאן).

יש מי שכתב שזה רק כששב מחטאו, אבל כשהתרו בו ועדיין עומד במרדו, מנדים אותו ללא נשיאת פנים (עפ"י חק יעקב תעו).

ע"ע בספר פלא יועץ ('חנופה') שהביא מכאן סמך לכך שאם העשיר עשה קצת שלא כהוגן, אין לזלזל כל כך בכבודו.

ז"מה צפרדעים שאין מצוין על קדושת השם כתיב בהו ובאו ... ובתנורין ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם' – ועל כן נמלטו, כמו שנאמר וימתו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות – אבל לא מן התנורים (עפ"י שוחר טוב כה; בעלי התוס' ובעל הטורים פר' וארא).

יש מפרשים שזהו ה'קל וחומר' שלמדו חנניה מישאל ועזריה מצפרדעים; שעל ידי מסירות נפש לקידוש השם יינצלו, ולכך היה מותר להם להכנס לכבשן האש (ע' שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, יח תשל"ב כג תשל"ג; הערת הרי"ק רייניץ לבעה"ט שם).

וע"ע בני יששכר ניסן י, ה; חדושי הגצ"ב; דעת חכמה ומוסר ח"א קד וח"ב נה; אור הצפון ח"ב עמ' קלח; ברכת אברהם).

'איבעיא להו תודוס איש רומי גברא רבה הוה או בעל אגרופין הוה. תא שמע עוד זו דרש תודוס... מטיל מלאי לכיס של ת"ח היה...'. בבאור החילוק בין שחר המסייע למצוה לשחר המסייע לתורה – ע' לנצי"ב בפירושו הרחב דבר (במדבר כא) ובשו"ת שלו ח"ג יד.

'ככתבם וכלשוונם'

'כל הדברים הטבעיים הם עושים רצון הש"י, כמו שכתוב כל פעל ה' למענהו – לקילוסו (שוחר טוב תהלים קמח). ואיתא בחולין (ז). ברבי פנחס בן יאיר שפגע בלכתו לפדיון שבויים בגינאי נהרא,

'אני הולך לעשות רצון קוני' – מה שהוא בטבעו כך. ולפיכך גם האדם כשעושה מעשים הטבעיים שהוא מוכרח בהם מצד טבעו, נקרא הולך לעשות רצון קוני ויש מצוה בדבר, ובכלל גם כן אכילה ושתייה וזיווג שהוא בטבע כבכל בעלי חיים הטבעיים שאינם בחייריים, ובלבד מה שהוא בהכרח כגון אכילה לרעבון, וכן בזיווג על דרך שכתב הרמב"ם כשהטבע טובעו לכך... ובזוהר פנחס (רכב): ובפרק שירה, דצפרדע אמרה לדוד שהיא מקלסת יומם ולילה להש"י, והיינו דמה שצווחת בקולה כיון דהכל למענהו – לקילוסו, הרי פעולתה תמידית לקילוס להש"י, וצריך האדם ללמוד מהם, כדרך שאמרו בפסחים דחנניה מישאל ועזריה למדו קל וחומר מצפרדעים, ואף על פי שהם אינם בעלי בחירה, רק מכל מקום למידין שעשיית רצון הש"י הוא גם במסירות נפש וביטול הדבר ההוא, שהרי כך ראינו יסד הש"י בצפרדעי מצרים דכשיש קידוש השם בדבר הם פועלים פעולתם במסירות נפש הגם דבטבע כל הברואים לברוח מדבר המזיקם, ומוזה למדין בבחירה גם כן לשמור הגוף ולשבות מפעולתו גם במצות ה' דוגמתם הם בפעולתם הטבעית, אבל בפעולה שיש בה קדוש השם צריך מסירות נפש כמוהם. וכמו שנאמר מלפנו מבהמות ארץ וגו' – שאנחנו בפעולתנו הבחיריית למדים מהם' (צדקת הצדיק קעג).

*

'... הנה בי"ב שבטי י-ה נתן הקב"ה אור וחיים שאין אחד דומה לחבירו... לזה נמשך כח חיותו ממדות האהבה ולזה ממדות היראה וכדומה. ועבור זה נמצא כל הפלוגתות בגמרא, אף כי הכל הולך למקום אחד, כדי לקיים רצון הש"י, כמו שמצאנו בגמרא בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק שניהם לדבר אחד נתכוונו. וכן הוא כל הפלוגתות, כי מקורם ממקום אחד' (מתוך מי השלוח ח"א ויחי).

וכ"ה בהקדמת ספר התניא: '... והנה אף בהלכות איסור והיתר הנגלות לנו ולבנינו, מצאנו ראינו מחלוקת תנאים ואמוראים מן הקצה אל הקצה ממש, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, לשון רבים, על שם מקור החיים לנשמות ישראל הנחלקות דרך כלל לשלשה קוין, ימין ושמאל ואמצע, שהם חסד וגבורה וכו' ונשמות שרשן ממדת חסד הנהגתן גם כן להטות כלפי חסד להקל כו' כנודע...'

'... כי התרי"ג מצות נתן ה' לישראל והם שוים לכל נפש לקיימם מבלי שום שינוי לנפש אחת מחבירו, אך עדותיו היינו טעמי המצוות, כל אחד ואחד מרגיש טעם בהמצוה טעם מיוחד שאין חבירו מרגיש בו, ולא כפי הבנת חבירו. וכמו שמצינו בגמרא 'בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק – שניהם לדבר אחד נתכונו', כי בתחילה היה נראה שהאחד חולק על חברו, אך באמת לא נחלקו כי שניהם לדבר אחד נתכוונו ולא יחלוק אחד על מדותיו של חברו כי יבין שחברו לא יוכל להשמר רק באופן אחר, לא כפי שמירתו. ועל זה נאמר להדוף את כל אויביך מפניך – וזה קאי על בעלי מחלוקת מישראל, ולא שיאבדם ח"ו, רק ידחה אותם מפניך שלא יטרידו אותך מעבודתך' (מי השלוח שם סו"פ ואתחנן).